

**Становлення торговельно-господарської діяльності
грецької спільноти Надазов'я наприкінці XVIII ст. в
умовах етнічного самоврядування за документами
Маріупольського грецького суду
(з фондів ЦДІА України у Києві)**

Наталія Бацак

Маріупольський грецький суд у період з кінця XVIII ст. до останньої третини XIX ст. являв собою один із унікальніших у південноукраїнському регіоні Російської імперії органів етнічного самоврядування. Він регулював правові відносини грецької громади Північного Приазов'я, що оселилася на теренах Азовської губернії з 1780-х рр. унаслідок виведення російським урядом з Кримського ханства кількох десятків тисяч християн. Грецький суд виконував адміністративні, судові та поліцейські функції. Такі повноваження не були властиві самоврядуванню греків у кримський період їхнього існування. Перебуваючи у складі населення ханства, громада цілковито підкорялася владі свого духовного голови – митрополита Готфії і Кафи, повноваження якого визначалися султанським фірманом. У руках вищого очільника християнської пастви фактично зосереджувалася вся повнота адміністративної, духовної та судової влади над нею. Він мав право розглядати господарські й цивільні спори громади, а також вирішувати певні кримінальні справи. Внаслідок переселення греків до Російської імперії відбулися зміни у принципах урядування етнічної громади. Останній митрополит Готфії і Кафи Ігнатій (Іаков Газадіно, 1715–1786) втратив більшу частину своїх повноважень, його суспільні функції звузилися до звичайних, загальноприйнятих у державі, обов'язків архієрея. Натомість за російськими законами практично вся місцева влада була надана громадському самоврядуванню, що її уособлював Маріупольський грецький суд [10, с. 100–101].

Оскільки всі посади в суді були виборними, наріжним принципом його діяльності був демократизм. За відсутності диктату з боку державних органів Грецький суд користувався відомою часткою свободи у прийнятті рішень у межах своєї компетенції. Панівним

© Бацак Н., 2014

**МАТЕРІАЛИ,
ДЖЕРЕЛА,
ПОВІДОМЛЕННЯ**

соціальним регулятором у громаді залишалося звичаєве право [10, с. 108–110]. Отже, іншими засадами діяльності Грецького суду були традиційність, а також дотримання й охорона законом інтересів грецької спільноти.

У процесі функціонування цього органу етнічного самоврядування грецької громади виник значний масив діловодної документації, відомий як архів Маріупольського грецького суду. З кінця XIX ст. він служить джерельною базою різноманітних за тематикою історичних і краєзнавчих досліджень, присвячених як власне діяльності самого суду, так і різних сфер життя приазовських греків. Однак відомі історичні події XX ст., особливості процесу формування та руху архівних фондів у радянський час зумовили безповоротну втрату значної частини документальної спадщини Маріупольського грецького суду, а також дисперсію зберігання уцілілих його частин по різних архівних установах України та Росії. На сьогоднішній день зібрання документів, пов'язаних із діяльністю цього органу самоврядування греків, виявлені дослідниками у фондах Маріупольського краєзнавчого музею, Центрального державного історичного архіву, Державних архівів Запорізької, Донецької та Дніпропетровської областей, а також Російського державного архіву давніх актів. Незважаючи на значні втрати, ці документи залишаються важливими джерелами для дослідників історії грецького самоврядування, розвитку господарства, організації внутрішнього життя грецької громади Північного Приазов'я наприкінці XVIII–XIX ст.

Аналіз різних законодавчих, актових, діловодних та описово-статистичних письмових джерел, акумульованих в архівному фонді Маріупольського грецького суду Центрального державного історичного архіву України в Києві (ЦДІАУК), свідчить, що їхні інформативні можливості дозволяють вирішити ряд дослідницьких завдань. Зокрема, висвітлення низки проблем, пов'язаних із відтворенням окремих аспектів господарсько-торговельної діяльності грецької громади Північного Приазов'я у початковий, найменш вивчений період її історії.

Найбільш ранні діловодні й статистичні документи суду відображають господарську діяльність грецької громади з кінця 1780 р. Інформація, що характеризує структуру та обсяги торгово-економічної діяльності грецького купецтва і міщанства, а також співвідношення окремих сфер державного управління та юрисдикції місцевого самоврядування греків міститься у малодосліджених

діловодних документах Маріупольського суду. Наша увага буде зосереджена на їх частині, що об'єднується в архівну справу, присвячену розслідуванню обставин торгівлі грецького купецтва Північного Приазов'я сіллю у перші роки після переселення з Криму.

Архівні документи свідчать, що спершу після виходу з кримських теренів географія торговельних зв'язків грецької громади обмежувалася найближчими повітами [11]. Економічні зв'язки з Кримським півостровом у цей період були надзвичайно слабкими, оскільки зовнішньоторговельна політика Росії стримувала господарську ініціативу переселенців і не сприяла налагодженню стабільних торговельно-економічних відносин з Кримом. Тим не менше цікавим є приклад, що стосувався спроби греків долучитися до нових господарських та соціально-економічних взаємин, налагодити важливий для розбудови життя громади торговельний обмін у регіоні.

Навесні 1782 р. Азовською губернською канцелярією було розпочато слідство у Маріупольському, Павлоградському і Торському повітах з приводу виявлення незаконного перевезення через митницю та продажу кримської солі. Самому факту торгівлі контрабандною сіллю уряд надавав неабиякого значення, про що свідчила низка заходів, негайно ужитих ним одразу після виявлення порушення. Так, за наказом від 29 травня 1782 р. був тимчасово заборонений будь-який проїзд з Російської імперії до Криму до кінця розслідування справи. Термінове дізнання було доручене кільком призначенцям Азовської канцелярії. Як повідомлялося у супровідних документах щодо їхньої місії, сіль у невизначеній великій кількості була викрадена з приватних соляних промислів на бердянських озерах, які належали місцевому підприємцеві прем'єр-майору М. Л. Фалееву.

Продукт соляних промислів як життєво важливий і незамінний, що його споживачем є без винятку все населення, завжди приносив великі бариші від торгівлі ним. За тодішніми законами Російської імперії, так званий «соляний прибуток» належав до числа монополій держави і становив її фіскальну регалію, тобто був одним із різновидів головних прибутків державної скарбниці. Російське законодавство щодо нього складалося поступово упродовж майже всього XVIII ст. Його основою був указ від 8 лютого 1705 р., який закріплював державну монополію на соляну справу: «...заведено було й у Москві, й містах у всяких чинів людей сіль, відписавши,

продавати зі скарбниці, а при продажу бути виборним головам та цілувальникам добрим за виборами, а над ними наглядати бурмістрам; а надалі сіль постачати у скарбницю хто схоче. А по цьому за підрядом за правдивою ціною на місці почне, продавати удвічі» [1, с. 4–5]. Держава залишала за собою виняткове право й на сам продаж солі, й на встановлення цін на неї. Таємний продаж цього продукту тягнув за собою таке саме покарання, як і за незаконне корчмарство. Посадовці, причетні до спекулятивного перепродажу солі, пов'язаного з ним хабарництва й так званого «кумівства» у місцях початкового продажу солі, каралися смертною карою.

Незважаючи на законодавче встановлення соляної регалії ще на початку XVIII ст., її фактичне запровадження розтягнулося на десятиліття. Соляні промисли на місцях підпорядковувалися юрисдикції місцевого самоврядування, а головні джерела видобутку солі – соляні озера та копальні – упродовж усього XVIII ст. все ще знаходилися у власності приватних осіб. У подальшому, запроваджуючи низку заходів щодо підвищення прибутків від монопольної торгівлі, уряд спромігся здійснити повну регалізацію торгівлі сіллю. Згодом держава перебрала на себе й організацію постачання населення цим продуктом. Таким чином і соляний промисел, і торгівля перетворилися на галузь державного господарства. Її правові основи як системи казенного підприємництва і державної монополії були закріплені понад двома сотнями нормативних актів, прийнятих Російським урядом упродовж XVIII ст. Вони охоплювали регламентацію діяльності промислів, доставки солі до споживача і її продажу [1, с. 5–13].

Соляна промисловість Азовської губернії безмалю до середини XVIII ст. практично самостійно забезпечувала господарський розвиток регіону [8, с.62]. Торські й бахмутські соляні промисли постійно перебували у центрі уваги уряду, що прагнув якомога повніше контролювати підприємства солеваріння. Однак в останній третині XVIII ст. стала відчутною регресія виробництва у зв'язку з вичерпанням лісових ресурсів – традиційного джерела палива для виварки солі. Внаслідок цього 1782 р. Азовська губерньська канцелярія заборонила місцевий соляний промисел. Колишні заводські приміщення були пристосовані під провіантські магазини (комори), робітники відпущені по домівках, худоба й залишки солі розпродані. Виручені таким чином кошти за наказом канцелярії були направлені на влаштування переселених із Криму греків [2, с. 761].

Водночас соляні промисли на теренах Кримського ханства [6, с. 37; 9], розташовані у межах російського впливу, ще продовжували виробляти важливий для економіки регіону продукт. На початок 1780-х рр. його видобування на солоних озерах поблизу р. Берда, як зазначено в документах Азовської губерньської канцелярії, знаходилося у руках крупного російського поміщика і підприємця прем'єр-майора Фалеева [12, арк.1а]. М. Л. Фалеев (1730–1792) – відома фігура з оточення Г. О. Потьомкіна, одна з його довірених осіб, що займалася реалізацією кількох його державницьких проектів у Новоросії [3]. Крім соляного промислу, йому належали близько 30 тис. десятин землі у Бахмутському повіті, на яких він розводив фруктові сади, розбудовував хутори, млини [7, арк. 120–121], а також «дві новозаведені фабрики... від Катеринослава у 25-ти верстах: 1) шкіряна, у якій виробляються різні англійські шкіри та пумпові підшви; 2) свічна, у котрій виготовляються свічки добротою й до вол[о]годських підходящі» [5, с.290]. Управління справами на кримських соляних промислах, у тому числі збутом продукту, М. Л. Фалеев здійснював через свого представника Ф. Морозова. Саме цей повірений і фігурує найчастіше під час розслідування викрадення і незаконного продажу фалеевської солі [12].

У ході слідства за наказом Азовської губерньської канцелярії були піддані обшуку та опитані всі службовці Петровської фортеці – місця розташування митної застави (з 1777 р.), через яку переміщувалися фури з краденим товаром. Серед підозрюваних у сприянні контрабандному ввезенню солі опинилися комендант фортеці бригадир Таубе, усі штаб- й обер-офіцери гарнізону, навіть батальйонний лікар. Однак найсуворіше покарання у разі звинувачення загрожувало цолнеру фортеці (від нім. zollner – наглядач за збиранням мита) – унтер-офіцеру Пухнову. Найперше на нього чекало усунення від посади та доправлення до канцелярії губернатора у Катеринославі. На грецьке купецтво Маріупольщини падала підозра у гуртовій купівлі й подальшому перепродажу краденої солі.

Представники губерньської адміністрації були уповноважені накласти арешт на всю “підозрілу” сіль, знайдену в мешканців фортеці й трьох повітів Азовської губернії. Обшуком і з'ясуванням обставин злочину в повітах безпосередньо займалася місцева адміністрація — Павлоградська й Торська воєводські канцелярії, а в Маріупольському повіті – навіть кілька управлінських установ.

До структури адміністрації Маріупольського повіту, крім Грецького суду, до кінця 1790-х рр. входили нижній земський суд, управа благочинства та поліцейське управління на чолі з городничим [5, с. 293], а в розглядуваний період, як засвідчують документи Грецького суду, – ще й земський комісар. Їхня діяльність та повноваження певною мірою перетиналися між собою і дублювали функції Грецького суду, через що між ними від самого початку цього казусного співіснування тривало суперництво. У розслідуванні справи розшуку фалеевської солі за особистим наказом «товариша» (помічника) Азовського губернатора Л. С. Алексеєва (?–†1798) взяли участь Грецький суд та маріупольський земський комісар капітан О. Константинов. Він представляв у повіті камер-колегію і мав обов'язок, зокрема, нагляду за місцевими відкупками державних доходних статей, а також виконання деяких поліційних і судових функцій [4, с.462–469]. Тому комісарові було доручено провести обстеження купецьких магазинів Маріупольського повіту. Серед уповноважених Л. С. Алексеєвим значився також поручик Селецький, з особливими розпорядженнями направлений до Петровської фортеці [12, арк. 1а зв.].

Маріупольський грецький суд, не будучи, на відміну від інших місцевих адміністраторів, залежним від губернських властей, без поспіху реагував на накази Азовської канцелярії. Лише отримавши від неї кілька відповідних розпоряджень, суд у середині жовтня 1782 р. провів збори, на яких уповноважив двох засідателів обшукати купецькі магазини і рибні заводи у місті та слободах повіту. При цьому суд на свій розсуд і відповідальність скорегував наказ губернського начальства щодо арешту солі. Засідателям Аджи Паніотову та Кирилу Параскева було доручено лише провести обшук та скласти «опис» (акт) із зазначенням власників і кількості знайденої у них та «заарештованої» солі, залишивши її на місці під нагляд тих самих хазяїв [12, арк. 3].

Складання відповідного акту та листування з Азовською губернською канцелярією тривало до першої декади листопада. Врешті не на жарт роздратована затягуванням справи губернська адміністрація наказала негайно вилучити всю знайдену сіль, на яку не було документів легальної купівлі, й віддати прем'єр-майору М. Л. Фалееву (особисто або його повіреному у справах Ф. Морозову) [12, арк.10, 14].

У відповідь з Маріупольського грецького суду надійшло аргументоване пояснення, що переважна більшість грецьких купців,

які торгували сіллю, пред'явила «ярлики» – документи-свідчення законного придбання солі у виробника. Аби не завдавати збитків чесним хазяям, Грецький суд звертався із запитом до Губернської канцелярії щодо дозволу не вилучати таку сіль. На підтвердження до канцелярії був надісланий реєстр купців-власників «несумнівної» солі, складений А. Паніотовим та К. Параскева. Зваживши на такі факти, а також прохання суду, помічник губернатора Л. С. Алексеєв дозволив не вилучати законно придбану сіль, надавши грецьким купцям на її вільний продаж «білети» від Грецького суду [12, арк.17–18]. Однак через бюрократичну тяганину, доки тривало листування, частина грецьких підприємців, що мали посвідчення законної купівлі солі, все-таки були змушені віддати свій товар. Ймовірно, це могло статися внаслідок поспішного втручання Маріупольського земського комісара капітана О. Константинова. Необхідність повернення краму його законним власникам спричинилася до нових клопотань Грецького суду та відповідей на них. Лише за місяць грецька адміністрація отримала офіційні підстави для виправлення помилки, одержавши через того ж таки земського комісара О. Константинова відповідний ордер від Азовської канцелярії [12, арк.19–19 зв.].

Подальший перебіг розслідування справи викрадення кримської солі із заводів М. Л. Фалеева та його результати залишилися поза межами справочинства Маріупольського грецького суду, й нам невідомі. Проте ключові документи справи, що наводяться нижче, засвідчують кілька важливих обставин. Передусім, вони ілюструють реальні адміністративно-правові умови становлення господарської і торговельної діяльності грецької громади Північного Приазов'я у найбільш ранній період її існування. Одним із провідних чинників цього процесу була робота територіально-етнічного органу самоврядування, спрямована на захист економічних інтересів і дієву допомогу у вирішенні та залагодженні постанів перед грецькою громадою труднощів і проблем. Крім того, діловодна документація Маріупольського грецького суду підтверджує досить ефективну від самого початку його взаємодію зі складною і заплутаною бюрократичною системою російських владних органів на місцях.

Документи справи про накладення арешту на сіль прем'єр-майора Фалєєва, добуту з Бердянських озер Криму й тасмно вивезену до Азовської губернії

№1

Получен октября 13 дня 1782 года

Указ ее императорского величества самодержицы всероссийской из Азовской губернской канцелярии в Мариупольский греческий суд

По указу ее императорского величества Азовская губернская канцелярия известна, что из лежащих на крымской стороне Бердянских озер соль, принадлежащая майору Фалееву, с сего места тайным образом вся вытаскана и увезена в пределы сей губернии, в том числе из тех озер помянутой соли увезли до знатного количества фур петровской крепости комендант бригадир [...] Таубе, тамошний гарнизонный штаб- и обер-офицеры, батальонный лекарь и таможенный унтер цолнер Пухнов, а пропуск из России в Крым вследствие учиненного в сей губернской канцелярии в 29 день прошедшего мая определения впредь до повеления вовсе запрещен, то и приказала отправить в крепость Петровскую при известном указе поручика Селецкого, коему по прибытии туда велеть у всех жительствоющих в той крепости и на форштадте об одной бердянской соли учинить обыск, у кого таковая соль найдена будет, всю оную заарестовать. Сколько же той соли, чьей именно найдено и заарестовано будет, немедленно в сию губернскую канцелярию рапортовать, сделав при том достоверное изыскание, сколько в Крым за солью чрез Петровскую таможенную заставу фур пропущено, и по тому обстоятельно донести. И между тем, если точно сие окажется, то той заставы унтер цолнера Пухнова, было вследствие предварительно установленного порядка тотчас отставив от должности, прислать в сию губернскую канцелярию, на место ж его в правление в Петровской таможенной заставе вступить впредь до повеления ему, Селецкому. И все состоящее в ведении его, Пухнова, казенное принять уже в свое ведомство. И как таковая соль может провезена быть в Мариупольский, Павлоградский и Торский уезды, то дабы и тех уездов во всех селениях таковой же обыск в самом скорейшем времени учинен был, послать в Торскую

и Павлоградскую воеводскую канцелярию, в Греческий суд и к земскому комиссару капитану Константинову указы, предписав при том им, чтоб они, сколько таковой соли у кого найдено будет, заарестовали, но беспоясненно. По тому ж в сию губернскую канцелярию прислали рапорты. Если усмотрится, что та соль и из пределов Азовской губернии везена буде, то не пропуская оную, так же заарестовав, донести тотчас в губернскую канцелярию, о чем во всех селениях Мариупольского уезда немедленно подтвердить.

Сентября 28 дня 1782 году.

Ларион Алексеев

ЦДІАУК. – Ф.1576. – Спр.8. – Арк. 1а–1а зв.

№2

В Азовскую губернскую канцелярию из Мариупольского греческого суда Рапорт о получении указа

Ее императорского величества указ Азовской губернской канцелярии от 28 минувшего сентября, и которым велено бердянскую соль заарестовать и во оную Азовскую губернскую канцелярию рапортовать. И по тому ее императорского величества указу б[ыли] сего суда созваны заседатели Аджи Паниот, Кирила Параскева, которым велено первому в городе Мариуполе и в рыбных заводах, второму по уезду в греческих селениях бердянскую соль, у кого найдется, заарестовать и об одной в сей суд ведомость [дать].

По получении историй во оную Азовскую губернскую канцелярию таковые присланы быть имеют.

Октября дня 1782 года.

ЦДІАУК. – Ф.1576. – Спр.8. – Арк.2.

№3

Указ ее императорского величества самодержицы всероссийской из Азовской губернской канцелярии в Мариупольский греческий суд

По указу ее императорского величества Азовская губернская канцелярия приказала во все присутственные подчиненные места и комиссарам предписать указами, чтоб во всех селениях сложенную или привозимую соль бердянскую, где б она ни была, вся заарестована и описана была. И в том донести губернской канцелярии с показанием, где, на скольких фурах, сколько ее пудов,

откуда привезена и от кого и кем куплена. И сие учинив в крайней скорости, без всякого послабления, особливо же в Торском, Павлоградском, Мариупольском уездах в силу посланных пред сим указов. А буде от кого-либо последует упущение, то сами начальники ответствовать и платить имеют, даже не у места, ежели доньше чрез селения Азовской губернии в другие места провезена.

Октября 10 дня 1782 года.

Ларион Алексеев

ЦДИАУ. – Ф.1576. – Спр.8. – Арк.7.

№4

По указу ее императорского величества Мариупольский греческий суд

Вследствие порученного Азовской губернской канцелярией указа из описанного под №336 приказал сего года заседателям Аджи Паниотову, Кириллу Параскеве дать указ и велеть первому в городе Мариуполе, также рыбных заводах, второму по уезду в греческих селениях имеющуюся соль бердянскую не окажется и сколько у кого сыщется заарестовать, и записав число пудов, отдать под присмотр тем же хозяевам. И сочиня об оной ведомости, представить в сей суд в скорейшем времени для отправления в Азовскую губернскую канцелярию.

13 октября 1782 года.

ЦДИАУК. – Ф.1576. – Спр.8. – Арк.3.

№5

Получен Мариупольским греческим судом октября 28 дня 1782 года

Указ ее императорского величества самодержицы всероссийской из Азовской губернской канцелярии в Мариупольский греческий суд

По указу ее императорского величества Азовская губернская канцелярия приказала во оный греческий суд послать сей указ и велеть всю заарестованную провезенную из Крыма соль немедленно премьер-майору Фалееву или его поверенному отдать с распискою, и сколько и из какого места оной отдано будет, в сию губернскую канцелярию рапортовать.

Октября 19 дня 1782 г.

Ларион Алексеев

ЦДИАУ. – Ф.1576. – Спр.8. – Арк.10.

№6

Получено ноября 5-го дня 1782 года Из Мариупольского комиссарского правления в Мариупольский греческий суд

Сообщение

По препровождаемой у сего описанной бердянской найденной в городе Мариуполе и по рыбным ловлям соли ведомостям, Греческий суд благоволит показанных по той ведомости покупателей сумнительной соли выслать в Петровскую крепость для доказанья, у кого оную купили и явились бы господина премьер-майора Фалеева у поверенного его Федора Морозова. А буде доказать не могут, то за оную по двадцати копеек за пуд деньгами оному Морозову отдали бы или Греческий суд взысканием вследствие Азовской губернской канцелярии от 19 сего октября под №7158 Указу исполнение учинить не оставить.

Октября 31 дня 1782 года.

Капитан и земский комиссар Алексей Константинов.

Ведомость, сколько в городе Мариуполе соли бердянской
найдено

и у кого именно, явствует по сему

Октября 18 дня 1782 года

№	У кого найдена соль	Пуды	Премьер-майора Фалеева поверенным Морозовым явлено
1	Грек купец Иван Константинов купил в заводчика Димитрия бердянской соли	50	несумнительна
2	Прапорщик Степан Иванов купил у Степана Ращупина бердянской соли	260	несумнительна
3	Греки купцы Аким и Димитрий купили у Морозова бердянской соли	65	несумнительна
4	Грек купец Димитрий Капран купил у Семена Тесли бердянской соли	83	сумнительна
5	Грек купец Петр Федоров купил у грека Илии Козака бердянской соли	120	несумнительна
	Ним же куплено у солдата Мартина Петровского батальона	90	сумнительна
6	Отставной гусарин Стефан Стоянов купил у однодворца Степана Ращупина бердянской соли	40	несумнительна

7	Николай Александров купил у грека Или Козака бердянской соли	100	несумнительна
	Ним же куплено у солдата петропавловского батальона у Мартына	35	сумнительна
8	Назар Кириллов купил у козака Григория бердянской [соли]	28	сумнительна
9	Константин Федоров купил у Григория козака бердянской соли	135	несумнительна
	Ним же куплена у солдата Мартина бердянской соли	35	сумнительна
10	Федор Мануил купил в ярмонке неведомо у кого бердянской соли	28	сумнительна
11	Отставной гусарин Антон купил в крепости Петровской у Морозова бердянской соли	75	несумнительна
	<i>На Белосарайской косе</i>		
1	Курского наместничества у мещанина Федора Кательникова в 6-ти возах купленная в Петровской крепости у поверенного Морозова [соль], билета или ярлыка не имеет	400	несумнительна
2	Греческого суда у заседателя Николая Гайваржи 3 воза, в них куплена у поверенного Морозова [соль], ярлыка не имеет. Из оной соли продал в город Мариуполь Тородову Константину и Александре Николаеву по сту пудов, а в заводе ничего не осталось	200	несумнительна
3	У бахмутского мещанина Павла Митина 1 воз, в нем куплена у поверенного Морозова [соль] ярлыка не имеет	80	несумнительна
4	У грека Или Козака куплена у того ж Морозова [соль] ярлыка не имеет	2500	несумнительна
5	У купца Михаила Гаджи 10 возов [соли] в них весу куплена у того ж Морозова ярлык имеет	800	несумнительна
6	У таганрогского купца Василия Иванова Илецкого соль состоит, а сколько весом неизвестно, потому что он соль этого года не покупал		Господина Фалеева поверенным Морозовым решена, что у него куплена
7	В слободе Ялте у грека Ильи Левтерова куплена у того ж Морозова [соль] ярлыка не имеет	100	несумнительна

8	В слободе Мангуше малороссиянин Хоменко привез один воз бердянской соли. Куплена у бердянского человека. И продал всю соль в той слободе грекам враздобицу, а теперь ничего нет.	30	–
	Всего бердянской соли	5314	

Капитан и земский комиссар Алексей Константинов.

ЦДІАУ. – Ф.1576. – Спр.8. – Арк.12–13 зв., 16.

№7

В Азовскую губернскую канцелярию из Мариупольского греческого суда.

Рапорт

Во исполнение оной Азовской губернской Канцелярии ее им[ператорского] в[еличества]ва указа №6396 учиненная бердянской соли опись [закреслено кілька слів] о сысканной в Мариупольском уезде бердянской соли опись при сем прилагается.

Ноября 2 день 1782 года Мариуполь.

Опись, учиненная в Мариупольском греческом суде, отысканной в городе Мариуполе и сего уезда слободах бердянской соли с показанием, сколько и у кого именно оной состоит, значит под сим

Ноября 2-го 1782 года

А именно	Сколько пудов	Имеются от кого следует ярлыки
В городе Мариуполе		
В грека купца Ивана Константинова	50	На сию соль г-на премьер майора Фалеева от поверенна Федора Морозова ярлык имеют
В прапорщика Степана Иванова	260	
В греков купцов Акима Антонова и Димитрия Федорова	65	
В грека купца Петра Федорова	120	
В грека Николая Александрова	100	
В грека Константина Федорова	135	
В отставного гусарина Антона Бонки	75	
В грека купца Дмитрия Капралова	83	На сию соль ярлыка не имеют
В грека купца Петра Федорова	90	
В грека Николая Александрова	35	

В слободах Ялте в грека Илии Левтерова	100	Ярлык имеет от поверенного Морозова
Мангуше у малороссиянина Аврама Хоменка, купленной в бригадирского человека	30	На сию соль ярлыка не имеют
В Старом Крыму в грека майора Константинова, купленной у бригадирского человека	70	
На Белосарайской косе Курского наместничества у мещанина Андрея Кательника	400	На сию соль г-на премьер майора Фалеева от поверенного Морозова ярлык имеют
В греческого суда в заседателя Николая Айваржи	240	
В бахмутского купца Павла Митина	80	
В грека купца Хаджи Михайла	800	
В грека Илии Козака	2500	
У таганрогского купца Василия Тихонова, купленной у поверенного Морозова, неизвестно сколько пудов прошлогдней		

ЦДІАУ. – Ф.1576. – Спр.8. – Арк.4–6.

№8

Указ ее императорского величества самодержицы всероссийской из Азовской губернской канцелярии в Мариупольский греческий суд

По указу ее императорского величества Азовская губернская канцелярия по рапорту одного Греческого суда, коим на указ сей губернской канцелярии, повелевающий о заарестовании бердянской соли от того суда отряжены заседатели первый, Хаджи Панайот, в городе Мариуполе и по рыбным заводам, второй Кирила Параскева, во все греческие селения, которые, как скоро возвратятся и о таковой соли описи представят, то и в сию губернскую канцелярию рапортовано быть имеет, объявляя при том, что есть и таковая бердянская соль, на которую имеют премьер-майора Фалеева от его поверенного Морозова ярлыки, каковую заарестовывать ли, снабдить указом, до получения которого хотя и заарестована, но мариупольские жители, имеющие рыбные заводы, и купцы

в своем профикте могут лишиться своего прибитка, о чем также испрашивает в резолюции. Приказали в оный греческий суд послать сей указ и велеть, сколько при заарестованной бердянской соли, у кого найдется данных премьер-майора Фалеева от поверенного на ту соль ярлыков, то все непродолжительно представить при рапорте на рассмотрение в сию губернскую канцелярию. А между тем, буде подлинно те ярлыки даны премьер-майора Фалеева от поверенного Морозова, а не от иного кого, то оную соль отдать тем промышленникам, и о свободной оной соли продаже дать им из суда билеты.

Ноября 10 дня 1782 года.

Ларион Алексеев

ЦДІАУ. – Ф.1576. – Спр.8. – Арк.17–17 зв.

№9

Земского комиссара Константинова в Мариупольский греческий суд Сообщение

Вследствие данного мне от его высокоблагородия господина коллежского советника и губернаторского товарища Лариона Спиридоновича Алексеева от 13 сего декабря под №58 ордера, заарестованную греческим судом бердянскую соль ведомства одного суда греков в городе Мариуполе идущие: Дмитрия Капралова восемьдесят три пуда, Петра Федорова девяносто, Николая Александрова тридцать пять, Назара Кириллова двадцать восемь, Константина Федорова тридцать пять, Федора Маноилова двадцать восемь пуд.

В Старом Крыму – у Лазаря Константинова семьдесят пять, да в Мангуше у малороссиянина Аврама Хоменка тридцать пять, благоволи, оный суд, всю оную отдать тем хозяевам, а для свободной оной продажи им от меня билеты при сем приложены.

Декабря 14 дня 1782 года.

Капитан и земский комиссар Алексей Константинов.

ЦДІАУ. – Ф.1576. – Спр.8. – Арк.19–19 зв.

Примітки

1. *Введенский Р.М.* Соляное дело России в XVIII – первой половине XIX в. / Р.М. Введенский. – М.: МПГУ, 1986.
2. *Записка* о содержании старых письменных актов Новороссийского края // Записки Одесского общества истории и древностей. – Одесса, 1848. – Т.2. – С. 739–790.
3. *Кухар-Онышко Н.* Муж чести и добра / Н. Кухар-Онышко // *Летопись Причерноморья*. – Херсон, 1999. – №1. – С. 49.
4. *Милуков П.Н.* Государственное хозяйство России в первой четверти XVIII столетия и реформа Петра Великого / П.Н. Милуков – М.: Тип. М.М.Стасюлевича, 1905. – 696 с.
5. *Мурзакевич Н.* Описание городов и уездов Азовской губернии / Н. Мурзакевич // *Записки Одесского общества истории и древностей*. – Одесса, 1853. – Т.3. – С.289–305.
6. *Паллас П.* Краткое физическое и топографическое описание Таврической области / П. Паллас – СПб.: Императорская типография, 1795. – 73 с.
7. *Російський державний архів давніх актів*. – Ф.16. – Оп.1. – Спр.588. – Ч.5. – Арк.120–121.
8. *Скальковский А.А.* Соляная промышленность в Новороссийском крае (1715–1847) / А.А. Скальковский // *Журнал министерства внутренних дел*. – 1849. – Ч.25. – Кн.2. – С.62–104.
9. *Курнаков Н.С., Кузнецов В.Г., Дзенс-Литовский А.И., Равич М.И.* Соляные озера Крыма / Н.С.Курнаков, В.Г.Кузнецов, А.И.Дзенс-Литовский, М.И. Равич – М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1936. – 278 с.
10. *Тимошевский Г. И.* Духовное и гражданское самоуправление / Г. И. Тимошевский – Мариуполь и его окрестности: отчет об учебных экскурсиях Мариупольской Александровской гимназии. – Мариуполь: Изд. Д.А.Хараджаева, 1892. – С. 94–138.
11. *ЦДІАУК*. – Ф.1576. – Спр.7. – 36 арк.
12. *ЦДІАУК*. – Ф.1576. – Спр.8. – 23 арк.

До історії благодійництва приватних підприємців України в умовах непу

Юрій Волосник

В останні десятиріччя суттєво зріс науковий інтерес до проблем вітчизняного благодійництва та меценатства, але, на жаль, благодійництво нової буржуазії в роки непу все ще перебуває поза увагою вітчизняних дослідників [1, 2, 3]. Між тим, без вивчення цієї проблеми наші уявлення про добу непу та діяльність приватних підприємців будуть не повними.

Мета повідомлення-висвітлення благодійницької діяльності представників підприємницької верстви України в роки непу.

Хронологічні рамки – 1921-1928 рр., тобто період здійснення непу.

Джерельну базу становлять наступні групи документів: періодична преса, опубліковані збірники документів та неопубліковані (архівні) джерела.

Слід зазначити, що в роки непу розвиток підприємництва відбувався, м'яко кажучи, у не надто сприятливому середовищі. Знищення в роки воєнного комунізму інституту приватної власності та наполегливі намагання радянської держави ліквідувати приватне підприємництво призвели до багатьох негативних наслідків, що проявилися вже в добу непу. До їх числа слід віднести депрофесіоналізацію підприємницького корпусу, майже повне зникнення приватнопідприємницьких етичних традицій, різке посилення стяжательських та гедоністичних мотивів приватнопідприємницької діяльності, намагання отримати максимальний прибуток у будь-який спосіб. Гроші, що їх наживали підприємці, часто-густо використовувались на задоволення власних гедоністичних потреб, а не в якості інвестицій у виробництво.

Ситуація суттєво погіршувалась тією обставиною, що радянська держава, керуючись виключно класовими засадами, фактично перетворила непманів на громадян другого гатунку, піддаючи їх соціальній та політичній дискримінації. Виступаючи на XIII з'їзді РКП(б) (травень 1924 р.) один із керівних діячів більшовицької партії Г. Зінов'єв характеризував нову буржуазію як "... новий вид туркестанської лихоманки. Ми її скинули з п'ятого поверху, але вона знову піднялася на ноги. Це в нас своєрідний клас" [4, с. 106]. Свій